

Sağlıkta uzaktan eğitim: Mevcut durum ve gelecek öngörüler

Prof. Dr. S. Yavuz Sanisoğlu

1983 yılında İstanbul Tıp Fakültesinden mezun oldu. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde doktorasını tamamladı. 2007 yılında doçent ve 2013'te profesör oldu. Türk Silahlı Kuvvetlerinden 2006 yılında emekli olduktan sonra 2011 yılına kadar Sağlık Bakanlığı'nda Dünya Bankası danışmanı olarak çalıştı. 2011 yılında geçtiği Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde Genel Sekreterlik yaptı. Halen aynı üniversitede Rektör yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Biyoistatistik, araştırma yöntemleri, ulusal ve uluslararası projeler ilgi konuları arasındadır.

Yrd. Doç. Dr. Selcen Yüksel

2004 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde doktorasını tamamladı. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Yüksel'in çalışma alanları istatistik, biyoistatistik, maliyet-etkililik ve karar analizi, karma rasch analizidir.

Uzaktan eğitim, öğrenci ile eğiticinin fiziksel olarak aynı ortamda olmaması durumunda kullanılan eğitim teknolojilerindedir. Uzaktan eğitim ile eğiticiler ve öğrenciler asenkron uzaktan eğitim (kendi seçtiği zamanlarda basılı veya elektronik ortamların el değiştirmesi), senkron uzaktan eğitim (eş zamanlı iletişimi sağlayan teknolojiler ile etkileşim) veya sanal uzaktan eğitim (sanal sınıflarda verilen eğitim) yöntemlerinden uygun ve mümkün olanını kullanarak eğitim çalışmalarını yürütebilirler.⁽¹⁾

Uzaktan eğitim, kırsal alandaki öğrencilere eğitim erişimi sağlamak, öğrencilerin yer değişikliğinden kaynaklı maaş kaybı yaşamaları veya aile hayatlarının negatif olarak etkilemelerini engelleyerek derslerini tamamlamalarını sağlamak ve kitlelere kaliteli eğitim vermek için bir yol olarak düşünülmüştür.⁽²⁾ Gelişmekte olan ülkelerde uzaktan eğitimin yaygınlaşmasındaki en büyük etken, geleneksel eğitimi geliştirmek için kısıtlı kaynakların bulunmasıdır. Aşırı kalabalık, yetersiz fonlar, yüksek maliyetler, zayıf altyapılar ve daha fazla öğrenci çekmek için düşük

kapasiteye sahip olmaları nedeniyle geleneksel eğitim kurumlarında üniversite eğitimi veya ek olarak sürekli eğitim almak kolay değildir. Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler, eğitim talebinde bulunan kitlelere daha ucuz bir yoldan eğitim sunabilmek için öncelikli olarak uzaktan eğitimi tercih etmektedir.⁽³⁾ Tanzanya, sağlıkta insan araştırmaları üzerine kısıtlılıklar yaşayan ve sağlık çalışanlarının sayısını ve yetenek düzeylerini arttırmak için uzaktan eğitimi etkin olarak kullanan ülkeler içinde örnek olarak verilebilir.⁽⁴⁾

Sağlıkta uzaktan eğitim

Uzaktan eğitim, sağlık ve tıp eğitimine yönelik 1960'lardan beri kullanılmaktadır. Eğitimin hedefleri, tıp eğitimi alan öğrencilere sağlık hizmetleri yönetimi gibi özel konuların öğretilmesinden, hemşirelerin tüberküloz hastalığı ile başa çıkma konusunda eğitilmesine kadar geniş bir çerçeveye sahip olsa da bugüne kadar bu alanında gerçekleştirilen uzaktan eğitimlerin çoğu, sağlık öğrenimi ve eğitiminin kısıtlı bir alanında toplanmıştır. Uzaktan eğitimin şimdiki kadar, sağlık sektörü çalışanlarının çeşitli ve acil ihtiyaçlarını karşılamak için,

programların ve derslerin basit farkındalık programlarından epidemiyoloji ve sağlık ekonomisindeki daha kompleks beceri odaklı derslere kadar, ihtiyaç tabanlı fonksiyonel alanları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.⁽⁵⁾ Uzaktan eğitim programları, özel klinik süreçler söz konusu olduğunda uygulama bakımından daha zordur. Bu durumda, klinik becerilerin kazandırılması için, uzaktan eğitim programının teorik derslerinin bitimine veya derslerin arasına uygulama dersleri serpiştirilebilir.⁽⁶⁾ Bu problemin bir başka çözümü de ders videolarının eklenmesidir. Ancak bu, öğrenciler eğitimi alırken uygulama süreçlerinin ihtiyacını azaltmayacaktır.⁽⁷⁾ Bir çalışmada, klinik eğitimi içermeyen uzaktan eğitime katılan hemşirelerin, klinik eğitimi içeren ilk uzaktan eğitimlerini daha zorlayıcı, iş yükünü daha ağır bulduklarını göstermiştir.⁽⁸⁾ Sağlık bilimleri hayat ve ölüm ile ilgilendiği ve bu yüzden bilgi odaklılıkta daha çok beceri odaklı olduğu için sağlık alanındaki uzaktan eğitim programının temel eğitimde yer almasının uygun olmadığı öngörülmektedir. Bazı araştırmacılar, uzaktan eğitimin sağlık personellerinin hizmet içi eğitimleri için daha uygun olduğunu düşünmektedir.⁽⁵⁾

Türkiye'deki bazı üniversitelerin sağlık alanında uzaktan eğitim veren programları aşağıda sıralanmıştır:

1. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Aile Hekimliği Uzaktan Eğitim Programı
2. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Ürün Tanıtım Elemanları Yeterlilik Eğitimi Programı
3. Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Hemşirelik Lisans Tamamlama Programı
4. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uzaktan Eğitim Ebelik Lisans Tamamlama Programı
5. İnönü Üniversitesi Uzaktan Eğitim Sağlık Lisans Tamamlama Programı
6. İnönü Üniversitesi Uzaktan Eğitim Halk Sağlığı Hemşireliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı
7. İnönü Üniversitesi Uzaktan Eğitim Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı
8. İnönü Üniversitesi Uzaktan Sağlık Kurumları İşletmeciliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı
9. Dokuz Eylül Üniversitesi Uzaktan Eğitim İş Sağlığı Hemşireliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı
10. Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Sağlık Kurumları Tezsiz Yüksek Lisans Programı
11. Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Sosyal Hizmet Tezsiz Yüksek Lisans Programı

Bu programların tümü, ülkemizde sağlık sektörünün düzenlenmesi ve geliştirilmesi amacıyla tasarlanmış ve yürütülmektedir. Bu programlarda ilgilenilen toplum, tıp, halk sağlığı, hemşirelik veya yardımcı sağlık personeli (bir diploma veya lisans için okuyan) öğrencileri ile çalışan veya eğitim alan sağlık sektörü personellerinden oluşmaktadır. Ayrıca her programın yapısı, uzaktan eğitim programı olma kriteri ile uyumludur. Bu uzaktan eğitim programlarını değerlendirmek için son test, akılda tutma, uzaktan eğitime yönelik tutum, maliyet-etkililik, öğrenmeye harcanan süre, beceri performansı ile ölçülen genel başarı değerleri değerlendirme kriterleri olarak alınmaktadır.

Sağlık alanında eğitim söz konusu olduğunda ilk akla gelen eğitimlerin tıp, hemşirelik, beslenme ve diyetetik gibi lisans eğitimleri olmasından dolayı bu alanlardaki eğitimlere de örnek vermek yararlı olacaktır. Bu eğitimlerin tamamının uzaktan eğitim yöntemiyle verilmesi günümüz şartlarında teknolojik olarak mümkün olsa da, eğitim yöntemleri açısından yüz yüze eğitim yöntemine göre "yaparak öğrenme" boyutunu karşılamamaktadır. Bununla birlikte özellikle yukarıda bahsettiğimiz fakülte veya bölümlerde okutulmakta olan Türkçe, Türk İnkılap Tarihi gibi sözel ağırlıklı derslerin uzaktan eğitim

yöntemiyle senkron veya asenkron olarak verilmesi hem dersliklerin etkin olarak kullanılmasına katkı sağlamak hem de öğretim elemanlarının, öğrencilerin hatırı sayılır büyüklükte zamandan tasarruf etmelerini sağlayacaktır. Benzer yarar, özellikle uygulama gerektirmeyen bütün diğer dersler veya konuların uzaktan eğitim yöntemiyle öğrencilere aktarılmasıyla elde edilebilir.

Gelecek öngörüsü

Uzaktan eğitim, kırsal bölgede sağlık hizmeti verenler ve öğrenciler için erişimi arttırmanın bir yolu olarak da görülmektedir. Tüm sağlık gelişmelerinin neredeyse %50 ile %60'lık bölümü başkentlerde olması ulaşılabilir sağlık eğitimi seçeneklerinin yetersizliğinin bir göstergesidir. Bu durum, gelir seviyesi düşük birçok ülkenin sağlık eğitimi durumunu tanımlamaya yarar. Uzaktan eğitimin avantajı, şehir merkezlerinden uzak yerlerde yaşayan bireylere erişmek için tasarlanmış olmasıdır. Bunun gibi, uzaktan eğitim, yabancı dilde eğitim veren sağlık sektörü uzmanlarının beyin göçünü engellemek için bir yol olarak da görülmektedir. Ayrıca, kültürel sebeplerden dolayı ya da çocuk bakma zorunlulukları nedeniyle eğitim alamayan kadınlara eğitim imkânı sağlamanın da bir yoludur.

Kaliteli bir organizasyon, çalışanlarının kurumun amaç ve felsefesini paylaşması, meslekleri ile ilgili bir anlayışa sahip olmaları ve işlerini doğru yapmaları için özel süreçleri öğrenmelerini amaçlayan sürekli bir eğitim programlarına katılmaları ve çalışanlara yeni iş kollarının öğretilmesini amaçlayan mesleki eğitim programları düzenlenmesi, günümüz kalite hareketinin felsefi temelleridir. Kaliteyi artırma seçeneklerinin arasında, eğitim tamamlandığında öğrenme çıktılarının değerlendirilmesi de yer alır. Kaliteli bir organizasyonun amacı iyi eğitimli ve yetkili çalışanlara sahip olmaktır; fakat geleneksel eğitim birçok sınırlılıklara sahiptir. Örneğin; eğitim, özellikle de ofis dışı eğitim çalışanların işlerinin aksamasına neden olur. Ayrıca eğitim sürecinde edinilen bilgi ve becerilerin iş yerinde uygulanabilir olmaması da mümkündür. Bir başka sınırlılık ise, eğitim yerlerinin genellikle gerçek çalışma ortamlarını yansıtmamasıdır. Bu gibi durumlarda, verilen eğitim kalite seviyesinin artması yerine düşmesine neden olabilir.⁽⁹⁾ Sağlık kuruluşları, süreklilik, etkililik ve teknik yeterlilik gibi sağlık alanı kalite ilkelerine değinen alternatif eğitim yaklaşımları aramaktadır.⁽¹⁰⁾ Uzaktan eğitim, sağlık sektörü çalışanları için kullanıldığında, istenilen zaman ve mekânda eğitim imkânı verdiği için sağlık hizmetinin aksaklığa uğramasını azaltır veya bu aksaklıkları ortadan kaldırır. Böylece

süreklilik ilkesi de korunmuş olur. Eğitim alan kişiler kendi öğrenme tempolarına göre eğitimde vakit harcayacakları için, eğitimde geçirilen süre özellikle hızlı öğrenme becerisine sahip öğrenciler için azalacaktır. Bunun yanında öğrenme zorluğu çeken öğrenciler de daha fazla tekrar edebilme fırsatına sahip olacaktırlar. Doğru bir şekilde tasarlandığında uzaktan eğitim, içinde gömülü olan performans değerlendirmesi ile etkililik ve teknik yeterlilik ilkelerini de sağlamış olur.

Son yıllarda logaritmik bir şekilde gelişmenin olduğu teknolojinin, içinde bulunduğumuz dönemde ve gelecekte uzaktan eğitimin de bu gelişmelere paralel bir gelişmesini sağlayacağı beklenmektedir. Bilgi üretiminin, paylaşımının yaygınlaşma açısından göstermiş olduğu performans da göz önüne alındığında, gelecekte dersliklerde, belli zaman dilimleri içine sıkıştırılmış derslerden oluşan eğitimlerin yerini tamamen sanal ortamlarda yapılacak uzaktan eğitimlerin alması artık hayal olarak değerlendirilmemelidir.

Kaynaklar

- 1) Mattheos, N., Schitteck, M., Attström, R., Lyon H.C. 2001. Distance learning in academic health education Eur J Dent Educ 2001; 5: 67-76
- 2) Ludlow, B.L. 1994. A comparison of traditional and distance education models. Proceedings of the Annual National Conference of the American Council on Rural Special Education, Austin, TX.
- 3) Perraton, H. 2000b. Open and Distance Learning in Developing Countries. London: Routledge.
- 4) Nartker, A., Stevens, L., Shumays, A., Kalowela, M., Kisimbo, D., Potter, K., 2010. Increasing health worker capacity through distance learning: a comprehensive review of programmes in Tanzania Human Resources for Health 2 8:30
- 5) Dutta, P.K., T.K. Jena, and S.K. Panda. 1996. A plea for health manpower training through distance education. Medical Education Online [serial online] 1:8. Available from: URL http://www.Med-Ed-Online.org.
- 6) Long, P., and N. Kiplinger. 1999. Making it Happen: Using Distance Learning to Improve Reproductive Health Provider Performance. Chapel Hill, NC: INTRAH.
- 7) Lejarraaga, H., M.L. Ageitos, A. Galli, and C. Castro. 1998. A countrywide programme of continuing professional development in Argentina. Archives of Disease in Childhood 78:562-566.
- 8) Blakeley, J.A., and J. Curran-Smith. 1998. Teaching community health nursing by distance methods: Development, process, and evaluation. Journal of Continuing Education in Nursing 29 (4): 148-153.
- 9) Bradley, J., P. F. Lynam, J.C. Dwyer, and G.E. Wambwa. 1998. Whole-site Training: A New Approach to the Organization of Training. AVSC Working Paper #11. New York: AVSC.
- 10) DiPrete Brown, L., L.M. Franco, N. Rafeh, and T. Hatzell. 1998. Quality Assurance of Healthcare in Developing Countries (2nd ed.). Bethesda, MD: Quality Assurance Project for the United States Agency for International Development.